

Antonina Grybosiova
Šlezjska univerza v Katowicach

O RELACIJAH V SEMANTIČNEM POLJU PERCEPCIJE Z VOHOM V SLOVENŠČINI (1)

Uvod¹

Ena od skupin leksemov, ki vsebujejo skupno pomensko sestavino, do katere je mogoče priti po analitični poti, kakršno predlaga Anna Wierzbicka (Wierzbicka: tipkopis), je besedje, ki poimenuje zaznavanje in sprejemanje sveta, ki ga živim bitjem (ljudem in živalim) dovoljujejo izključno čuti. Ta proces imenujemo čutna percepcija.²

Skupna pomenska sestavina reprezentantov petih tipov čutne percepcije, se pravi: glagolov – *videti, slišati, vohati, okusiti, otipati*, je < *zazna(va)ti* >. Eksplicirajmo njihov pomen kot: < *zazna(va)ti svet*, tj. njegove elemente: barve, zvoke, vonje itd. z očmi, ušesi, nosom, jezikom, celim telesom (njegovo površino) > .

Leksemi, ki poimenujejo čutno percepcijo, sodijo v najstarejše slovarske plasti; zaradi razvoja civilizacije, ki je človeka vse bolj oddaljevala od narave in mu nekako nadomeščala nekatere čute, se je število že tako redkega besedja še zmanjšalo. Spremembe v razmerju med njimi pa vseeno zaslužijo vso pozornost, ker so lahko osnova za pomembne posplošitve v razvoju besedja, za primerjalne raziskave, pa tudi za teorijo semantičnih sprememb.

Da bi lahko ustrezno analizirali omenjene spremembe, je treba:

1° zbrati zadovoljivo število zgodovinskih podatkov,

2° izbrati najbolj primerno metodologijo opisa in interpretacije zbranih podatkov.

Uresničevanje teh pogojev pa v praksi zadeva ob velike težave. V prvem primeru se raziskovalci v številnih delih s področja sinhrona semantike zanašajo ne samo na lahko dostopna in funkcionalno (situacijsko) diferencirana besedila, ampak tudi na lastno jezikovno kompetenco (in številna sinhrona dela poudarjajo pomen te zadnje), raziskovalec evolucije, inovacij in sprememb v zgodovini jezika pa je pogosto prepuščen samo gradivu, ki je – kar zadeva starejša obdobja – zbrano samo v slovarjih. Najti in pregledati vse vire iz vrste obdobji v preteklosti jezika presega namreč individualne zmogljivosti. Zato je osnova za sklep in posplošitev pogostokrat le slovarsko gradivo, ob katerem se moramo zavedati, da je podoba rabe posameznih leksemov v njem marsikdaj približna, subjektivna ali celo zmotna. Možnost napačne interpretacije pa je manjša, če primerjamo podatke iz različnih virov, kar je v zadnjem času že pogosta praksa. Enako pomembno je načelo primerjave stanja v sorodnih jezikih.

Gradivo za tole razpravo sem zbrala z izpiski iz rokopisnih in tiskanih slovarjev, ki obsegajo arhaični besedje. V posebno pomoč mi je bila kartoteka Komisije za zgodovinske slovarje pri Inštitutu za slovenski jezik ZRC SAZU v Ljubljani, ker gradivo ob geslih obsega tudi nujna in zanimiva sobesedila, kakršna bi zaman iskala kje drugje (Pleteršnik, na primer, navaja zelo skopa sobesedila). Gradivo sodobnega jezika mi je bilo na voljo v bogatih kartotekah SSKJ v istem inštitutu.³ Naj za konec še dodam, da sem se izpisovanja

¹ Pregled in zbiranje gradiva ter pisanje članka mi je omogočila Komisija za pospeševanje slovenščine na neslovenskih univerzah, ki mi je podelila štipendijo. Rada bi se pristrčno zahvalila njenim članom in predsednici prof. dr. Helgi Glušičevi.

² Filozofsko problematiko o bistvu percepcije čutnih podatkov sem opustila, ker je tema članka zgolj jezikovno zrcaljenje te problematike.

³ Rada bi se zahvalila profesorjema Francetu Novaku in Mariji Janežič za pomoč in prijazna napolila pri pregledu in rabi kartotek.

lotila s skušnjo, ki sem jo pridobila pri pripravljanju širše razprave o skladenjsko-pomenskih lastnostih glagolov percepcije v poljščini. Kljub vsemu prizadevanju se globoko zavedam, da se mi kot Neslovenki, posebno še, ker se ob marsikakem primeru v oceni semantične funkcije, ki jo je imel leksem v preteklosti, motijo celo native speakerji, možnost napake še hitreje pripeti.

K drugemu pogoju: teoretske osnove analize niso enorodne, kar izhaja iz stanja v sodobnem poljskem jezikoslovju; na področju semantike in z njo tesno povezane skladnje se hkratno razvija nekaj koncepcij: teorija semantičnega polja, vprašanje besedne valence, raziskovanje predikativno-argumentacijskih vezi in njihovega povnanjenja v površinski strukturi, v skladnji. Tretja smer, ki se razvija posebno dinamično, zadeva izključno sodobno stanje jezika, pa tudi prvi dve le redko segata po zgodovinskem gradivu; če pa se ga že lotevata, se vrtna okoli sodobnih skladenjskih inovacij, katerih korenine segajo le v bližnjo preteklost (Buttler: 1976), ali okoli pomenskih sprememb v besedju, ki ne oblikuje slovarskega razreda ali vrste (Buttler: 1978).

Zaradi takega stanja v stroki se mi je zdelo najbolj primerno uvodoma z elementi sinhrono semantične analize razjasniti sodobne relacije znotraj izbranega semantičnega polja, potem pa seči po časovno zamejeni razvojni etapi (ki obsega vire od 17. do 19. stoletja), primerjati zgodovinska razmerja z razmerji v jeziku današnjega časa ter izoblikovati sklepe.

Ker je gradivo obsežno, sem se omejila samo na prikaz dela problematike: na *percepcijo z vohom*. Mnenja sem, da mora biti vsak od tipov čutne percepcije predstavljen posebej, tako da bo s primerjavami mogoče ugotoviti podobnosti in opozoriti na razlike med jezikovnimi udejanjenji različnih tipov čutne percepcije pri živih bitjih. Izbor naslovnega semantičnega polja je utemeljen tudi drugače: to polje je razmeroma pregledno, obsega nepreobsežno število osnovnih leksemov (polje vida je, na primer, neprimerno bogatejše), tudi derivati, ki ohranjajo percepcijski pomen (npr.: *vohati-povohati*), niso številni. Zdi se torej, da je v njem lažje preveriti sprejeto metodo in oceniti njeno primernost v diahronih raziskavah.

I. Semantično polje percepcije z vohom v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku

Izhodišče analize je semantična oznaka besedja, ki poimenuje percepcijo z vohom, se pravi: predvsem glagolov, ki jim je v površinski strukturi (skladenjski shemi) pripisana taka konstitutivna vloga; ti glagoli so namreč jezikovne ustreznice predikatov – središč pomenske strukture. Oznaka obsega tudi samostalniške izglagolske derivate in nominalne transformacije glagolov. V poštev pa za zdaj ne prihajajo druge besedne vrste, kot so: pridevniki in prislovi. Namen semantičnih razlag je osvetliti tiste elemente, ki so posebno bistveni pri ugotavljanju smeri sprememb. V analizi je uporabljena terminologija, kakršno si jezikoslovno pomenoslovje že dalj časa izposoja od logike, vendar posameznih terminov analiza zaradi zgoščenosti ne razlaga in se le redko sklicuje na novejša dela, ki tako ali drugače zadevajo ob semantiko (nekaj takih del navaja seznam literature, ki je priložen temu članku).

1. Semantične lastnosti predikatov percepcije z vohom in njihova strukturalizacija

Predikati te vrste implicirajo prisotnost argumentov:

1° osebe ali živali, ki čutno percipira,

2° predmeta percepcije, ki je praviloma nestalna substanca in deluje na posebne živčne celice v nosni sluznici,

3° »sredstva«, »orodja« ali »priprave«, ki obvezno izhaja iz pomena predikata (zanj velja oznaka kvazi sredstvo; o tem: M. Grochowski: 1975) in je del živega bitja, ki percipira, torej: nos.

Implicirani argumenti se uresničujejo v površinski strukturi v vsakem primeru na svoj način.

1. Za našo temo je bistvena odvisnost med predikatom in izborom »človeškega« ali samo »živega« argumenta. Drugače povedano: radi bi ugotovili, ali se vsak predikat lahko povezuje s »človeškim« in »nečloveškim« argumentom, ali pa obstajajo kakšne selekcijske omejitve. Zdi se, da med predikati v tem smislu obstaja specializacija, ki se povnanja v konkretnih sodbah; navedimo primer:

(1) Da ni to čutilo malenkostno, . . . nam priča med drugim tudi obilica izrazov, katere imamo v slovenskem jeziku za ta čut (za voh). Ne pravimo namreč samo *vonjati*, ampak tudi *vohati*, *vendar to bolj o živalih*. O ljudeh pravimo, da *duhajo*, . . . tudi *njuhajo*, ali vsaj včasih kaj *ponjuhajo* (na Gorenjskem), ali *ponjušijo* (na Vipavskem). Kartoteka SSKJ.

Pisec navedenega odlomka, Lampè, pravilno našteva skromno število glagolov, ki nas zanimajo, pravilno pa ugotavlja tudi selekcijsko pravilo. Med nevtralnimi (ekspresivno, regionalno ali kako drugače nezaznamovanimi) leksemi, ki so v rabi v sodobnem knjižnem jeziku, se pravi: *duhati*, *vonjati* in *vohati*, se prva dva praviloma nanašata na človeka, individualizirano osebo, tretji na živali višjih vrst – na sesalce, na človeka izjemoma samo takrat, kadar je predstavnik vrste *homo sapiens*. Oglejmo si primere:

(2) *Duhali smo* vonj po sveže pečenem kruhu. (SSKJ)

(3) A bolj všeč so mi orehovi kolački, ki jih vonjam . . . , je rekel Ostronos in se popraskal po nosu. (SSKJ)

(4) Če se sprehajaš po parku, slišiš ptičke, kako pojejo, in vonjaš rože, kako dišijo. (SSKJ)

(5) Vohamo tako, da sunkovito vdihavamo zrak. (SSKJ: I. Krečič, M. Ramovš, Somatologija s primerjalno anatomijo)

To seveda ni pravilo brez izjeme. Pogosto namreč naletimo na odstopanja v obeh smereh, npr. v vezi (*duhati/vonjati*) s »človeškim argumentom:

(6) Sosedovega psa je odganjal, ker je vedno hotel *vonjati* po kovčkovi ključavnici. (SSKJ)

(7) Šakal duha mrhovino že na velike razdalje. (SSKJ)
in odnosu *vohati* do »človeškega«:

(8) »Smrdiš,« je dejala kratko. »Do sem te *voham*.« »Da,« je rekel. »Popil sem šilce pred kosilom.« (SSKJ)

To pravilo relativizira tudi prefiksacija. Derivati s predpono *po-*: *poduhati*, *povonjati* in *povohati* se povezujejo tako s človekom kot z živaljo:

(9) *Povohaj* rožo, kako lepo diši!

(10) *Pes* vsako reč *povoha*.

Kako naj pojasnimo razlike v vezavi? Pridobivanje informacij o svetu preko percepcije z vohom je drugačno pri ljudeh kot pri živalih. Navedimo primer iz SSKJ:

(11) Lev in jelen ali pes . . . *hodijo* za svojo hrano dobesedno *za nosom*, voh jim je glavno čutilo, s katerim zaznavajo okolje, mnogo važnejši od vida in sluha.

V podčrtanem fragmentu tega stavka »*hodijo za nosom*«, ko je govor o živalih, se zrcali v jeziku *dejavno* stališče živali. Žival *išče vonj, gre za vonjem*, ker je od tega odvisno, ali

bo našla hrano, in če jo bo, kje in kako jo bo dobila, kako se bo izognila nesreči, kako bo sploh preživela. Zunanja aktivnost se kaže v značilnih gibih nosa, drgetanju nozdrvi, o čemer govorimo tudi v sodbah o živalih:

(12) Ko so psico rahlo nesli v kuhinjo, je Belin (mlad lovski pes) *dvigal nos, kakor bi vohal veter*. (SSKJ)

(13) ... *vohala sta z nosom kakor lovska psa*. (SSKJ)

Iskanje vonja, ki je informacija, ni časovno omejeno; usmeritev na percepcijo je namreč lahko dolgotrajna, potrpežljiva v čakanju: pes *vohlja*. Ta opozorila želijo poudariti razlike v obnašanju človeka in živali. Od peterih čutov ima voh za človeka najmanjši pomen. Zamenjali so ga drugi čuti, predvsem vid. Do tega je prišlo v dolgem procesu evolucije, ki je človeka oddaljevala od sesalcev. Za človeka običajno in nevtralnno stališče je pasivna percepcija vonja, kar dobro zrcalijo analitična izrazila: *X čuti vonj, k X prihajajo vonji*, toda ne: *X voha*. Izjemno stališče je iskanje vonja kot informacije o nečem, npr.: o kakovosti vina, parfuma in različnih industrijskih izdelkov, ki jih po vonju ocenjujeta tako strokovnjak kot kupec. Drugačen primer namernega obnašanja človeka pa je iskanje estetske informacije – percepcija vonja cvetic, raznih arom ali duhá po dobri jedi. O izjemnosti človeškega iskatejskega stališča v razmerju z vonjem kot informacijo pričajo nenavadno omejena sobesedila, ki jih navajajo slovarji. Na prvem mestu so v njih doživetja prijetnih, estetskih občutkov, ki spremljajo percepcijo z vohom. Tipične so sodbe o duhanju cvetja, vsrkavanju dišav, ki prihajajo iz kuhinje, pekarnice, sadovnjaka, kjer zorijo jabolka. Značilno je, da se v takih sodbah pogosteje pojavlja analitično izrazilo *udarjati/udariti v nos(nice)*, in sicer v skladijski shemi, v kateri je nosilec percepcije človek: *duh udari v nos*, kot pa sintetični glagoli: *duhati, vonjati, vohati*. Svet, ki obdaja človeka, je poln različnih vonjav, ampak samo majhen del je za človeka bistvenih, prijetnih.

Ne da bi se spuščali v podrobnejše razpravljanje, lahko sklenemo, da je človekovo aktivno stališče do percepcije z vohom kratkotrajno.⁴ »Vohamo« samo trenutek, hip, in prav zato se lahko prefigurirani derivat od *vohati*, ki se praviloma veže z živaljo, uporablja tudi v sodbah o človeku. Prefiks *po-* namreč pomeni nekaj kratkega, trenutnega: *poduhaj* vrtnico pomeni: *duhaj vrtnico kratek hip*. (Prim. primer 9.)

2. Dosedanje opazovanje teži k sklepu, da je slovenščina podobno kot poljščina (K. Pisarkowa: 1972) izoblikovala opozicijo med percepcijo z vohom pri človeku in živali, in sicer z izborom ustreznega nezaznamovanega leksema *vohati* (nečloveškost) za percepcijo pri živalih (ljudeh) in nezaznamovanih leksemov *duhati, vonjati* za percepcijo pri ljudeh (živalih). To opozicijo krepita ubeseditve ali zamolk »sredstva« percepcije – nosa. V sodbah o ljudeh je nos, ki je vsebovan⁵ v pomenu glagolov *duhati in vonjati*, praviloma zamolčan:

(14) Gotovo je pravilo, da vidimo barve, *vonjamo vonje* ... (SSKJ)

(15) *Vonjal sem hodnike z neprijetnimi vonji*, ki zaudarjajo po plesni, gnilem sadju ... (SSKJ)

(16) *Duhali smo vonj po sveže pečenem kruhu*. (SSKJ)

Samo tedaj, kadar si človek nadene netipično dejavno stališče, o katerem smo že govorili, se lahko v sodbi pojavi nos s tako imenovanim nujnim determinatorjem ali prilastkom. V poljščini so v rabi determinatorji, ki poimenujejo obliko ali občutljivost nosa kot sino-

⁴ Opuštila sem tudi razlike v percepciji z vohom pri ljudeh različnih ras, o čemer govori C. Darwin: Čmci in Indijanci lahko v temi spoznajo osebe po vonju, zato sem omenil, da imajo temne rase občutljivejši voh od belcev. Tudi reakcije človeka, ki živi v neobičajnih razmerah, me niso zanimale: Človek, ki se je med okupacijo trindvajset mesecev skrival pod zemljo, je potem, ko se je vrnil v normalno življenje, prve dneve z vohom razpoznaval celo posamezne vrste dreves, vsak list je imel svoj duh.

⁵ Angleški termin *embedded* prevajamo v poljščino z *vgrajen*.

nim za čut voha.⁶ V slovenskih sodbah o živalih pa lahko poimenujemo nos brez nujne uporabe določila: *pes voha z nosom*.

Opisana opozicija je vir karakterističnih operacij: če rabimo stavčno strukturo, ki je tipična za sodbe o živalih, tudi takrat, ko govorimo o človeku z namenom, da bi ga degradirali, se v pomenu percepcijskega glagola pojavi dodatni element negativne ocene percepcije, npr.: *voha tako, kot voha pes sledi* = vohlja, zasleduje, vohuni; pri teh glagolih postaja ocenjevalno-ekspresivni element pragmatična sestavina pomena (Puzynina: 1979).

Slovenščina precej izkorišča to možnost, kar potrjujejo zgledi:

(17) Mene, kovača, je hotel pridobiti, da *bi vohal* pri ljudeh, kaj govorijo, da bi jih izdajal. (SSKJ)

(18) »Nekaj *voha*,« je zašepetal moj vodnik. »Babe so tankovohe kot *psi* in nevoščljive kot *srake*. (SSKJ)

(19) Vam ta sonet posvečam, denuncjanti, ki ste nekaj kot z rilci blatne *svinje* nam *vohali* in rili ... (SSKJ)

(20) Žurnalisti so *vohali* po zraku kakor hijene. (SSKJ)

(21) Če je bila v Ptujju in *vohala* za menoj, je menda izvedela, da sem v partizanih. (SSKJ)

Od metafore: *voha, kakor voha pes, volk, merjasec, hijena* (posebno relativna konotacija) vodi pot k osamosvojitvi leksema *vohati* v novem pomenu, ki nima z recepcijo nič skupnega, in z novo rekcijo: primerjajmo *vohati kaj z vohati za kom* (primer 21). Dobra ilustracija tega pomena je tudi derivat *vohun*, ki ima v sodobnem slovenskem jeziku pomen *špijon*, v starejši fazi njegovega razvoja pa je pomenil *lovskega psa* (prim. M. Pohlin: *canis odorator*).

3. Na koncu opazovanja jezikovnih uresničitvev predikata zaznavati z nosom in omejitvev, ki uresničitve v sodobnem slovenskem jeziku spremljajo (o relizacijah v starejših obdobjih bo tekla beseda v drugem delu razprave), je treba povedati nekaj besed tudi o objekt-nem argumentu. Kot je bilo že rečeno, so to tiste nestalne substance, ki preko različnih objektov vstopajo v ustrezne reakcije z živčnimi celicami v nosu. Pojav izločanja teh substanc imenujemo v jeziku *duh, dišava, vonj*. Percipiramo torej *to, da nekaj (neko) diši* (stavčna strukturalizacija) ali pogosteje *vonj česa (koga)* (strukturalizacija v liku nominalne skupine). Torej se v semantičnem polju percepcije z vohom poleg izrazov, ki poimenujejo samo percepcijo (zaznavo in sprejemanje vonja), pojavljajo tudi izrazi, ki poimenujejo njegovo izločanje. Pri tem je percepcija tesno pogojena z izločanjem in ne obratno. Izločanje vonja je torej lastnost objektov, ki ne »zahteva«, da jo opazimo in zaznamo.

Sodobna slovenščina praviloma loči sprejemanje in izločevanje (oddajanje) vonja. Oddajanje (izločevanje) poimenujeta samo dva glagolska izraza: *dišati* in *vonjati*, predmet izločevanja in zaznavanja pa trije samostalniški leksemi: *duh, dišava, vonj*. Navajam seveda samo izhodiščne besede brez oblikovnih (derivacijskih) sprememb in brez izrazitih dodatnih semantičnih elementov, npr. brez *smrdeti* in *smrad*, ki vsebujeta še ekspresivno-ocenjevalni element: <dišati> <vonj> + <to je slabo>.⁷

V sodobni rabi je polisemantičen samo element *vonjati*₁ <zaznavati vonj> in *vonjati*₂ <dajati vonj>. Prvi pomen je izpričan že v 16. stoletju. Polisemija v tej točki polja je raz-

⁶ Npr.: *Vohal* je z (dolгим) (ostrim) (vitkim) (občutljivim) nosom.

⁷ Primerjajmo historično konotacijo samostalnika *smrad*: *diši smrad peklenski* z današnjo leksikalno definicijo: *smrad* <neprijeten vonj>.

meroma mlad pojav: po podatkih iz Pleteršnikovega slovarja je prišel *vonjati*₂ v slovenščino šele proti koncu 19. stoletja. V tem pomenu so ga v jezik uvedli slovarji, med njimi Miklošičev trijezični slovar (1865).

Načeloma so se, kot je bilo že rečeno, do danes leksemi specializirali na eno izmed funkcij: poimenujejo ali percepcijo ali izločanje vonja. Ta specializacija je distinktivna lastnost jezika. V jezikih, kot so latinščina, angleščina in nemščina, je bila v preteklosti in je v živih jezikih še sedaj polisemija v obravnavanem polju mnogo širša: zajema celo polje. Leksi-kalna polisemija ni tako škodljiva in ne povzroča toliko nejasnosti, kot bi se dozdevalo, ker slabijo in izničujejo njeno delovanje slovnična in skladenjska sredstva, vendar je v slovanskih jezikih (torej tudi v slovenščini in poljščini) v obravnavanem polju skoraj ni.

Bilo bi zanimivo ugotoviti distribucijo leksemov, ki poimenujejo izločanje vonja. Mnenja sem, da bo to vsaj delno pojasnilo pojav *vonjati*₂: ta inovacija bi se dala razložiti z umikanjem leksema *dišati* in njegovih derivatov iz pogostnega besedja in z njihovo krepitvijo v redkejših sobesedilih. Tudi v rabi samostalnikov *duh*, *dišava* in *vonj* morajo biti razlike, ki jih lahko le predvidevam,⁸ vendar mi samo slovarske navedbe brez jezikovne kompetence native speakerja ne zagotavljajo absolutne zanesljivosti.

Dosedanja opažanja relacij osnovnih elementov semantičnega polja percepcije z vohom v sodobni slovenščini se dajo ponazoriti z naslednjo preglednico:

leksemi s pomenom <zaznavati vonj>		leksemi s pomenom <dajati vonj>	
glagoli	izglagolski samostalniki	glagoli	izglagolski samostalniki
duhati		dišati	duh, dišava
vonjati ₁		vonjati ₂	vonj
vohati	voh (čut)		

V priloženi preglednici je opazna zanimiva pomensko-besedotvorna paralela. Ne obsega vseh elementov, ampak je: leksemi, ki jih povezuje derivacijsko razmerje, imajo antinomičen pomen: duh-duhati, vonj-vonjati₁. V sodobni poljščini take relacije ni: wachać-zapach (woń je stilsko zaznamovano izrazilo). Samo dišati in dišava sta v istem delu polja, toda značilno je, da sta ta dva leksema distribucijsko zelo omejena: dišati v brezosebni funkciji – *iz kuhinje vablivo diši*, dišava (pogosteje v množinski obliki, kar je že zadostno opozorilo na sobesedilno specializacijo) pa je omejena na pomen <dišeče kuhinjske začimbe, kozmetična sredstva> : *jedem dodajamo različne dišave*. Zlasti izglagolski samostalnik se opazno umika na obrobje semantičnega polja (Ostrá: 1972). Potrebno je še dodati, da je tako razmerje med leksemi posledica sprememb in inovacij, o katerih bom govorila v drugem delu članka.

Povzetek opažanj razmerij med leksemi, ki so povezani s percepcijo z vohom, v sodobni slovenščini. Sinhrona analiza predikatov percepcije z vohom je v sodobni slovenščini ugotovila karakteristično opozicijo med jezikovnim uresničevanjem percepcijskih lastnosti pri ljudeh in živalih. Razlike v percepciji pri človeku in živali zrcali jezik z:

1° izborom ustreznega glagolskega leksema,

⁸ Opetila sem tudi razlike v percepciji z vohom pri ljudih različnih ras, o čemer govori C. Darwin: Črnci in Indijanci lahko v temi

⁸ Iz sobesedil izhaja, da je *duh* nezaznamovan, ima široko distribucijo, je središnji samostalniški leksem, *dišava* (predvsem v kon-kretiziranih pomenih in v množini *dišave*) pa se je premaknila daleč od središča polja. *Vonj* je tudi stilistično zaznamovan leksem (pojavlja se le v umetniškem stilu).

2° zamolkom ali poimenovanjem sredstva percepcije,

3° izborom ustreznih leksemov, ki poimenujejo vir vonja.

S tem se je tudi izkazalo, da je eksplikacija *vohati* z <zaznavati svet, vonj s pomočjo nosa/z nosom> preveč splošna in da imamo pravzaprav opraviti z dvema predikatoma in tremi argumenti, prvi predikat se nanaša na ljudi, drugi na živali, pri vsakem pa imajo implicirani argumenti v površinski strukturi drugačno realizacijo, npr.:

(22) *Jože vonja opojni duh vrtnic.* || *Lovski pes dviga nos in voha veter.* *Lovski pes sedi in voha.*

Prihajamo torej k sklepu, da je v primerjavi z živalsko človeška percepcija z vohom moč-
no omejena in ima pasivni, receptivni značaj. Če pa je aktivna, bogati pomen <*vohati*>
dodatna sestavina <*slediti/zasledovati*>, tako da po poti nadaljnjega razvoja prihaja do
izgube percepcijskega pomena in stabilizacije mentalnega <*zasledovati*>.

Tretji razliki v percepciji sveta pri ljudeh in živalih so do sedaj posvečali premalo pozor-
nosti: v sodbah o ljudeh se pojavljajo drugačni viri vonja kot v analognih sodbah o živalih,
v teh zadnjih je lahko vir sploh zamolčan (zadnji stavek primera 22). Pri prvi sodbi v pri-
meru 22 je potrebno opozoriti tudi na dejstvo, da je raznorodnost vonjev, kakršne per-
cipira človek, tesno povezana s časom, v katerem živi. Vezi med obdobji in vonji bi bile
zanimiva tema za študijo s področja materialne in običajske kulture. V starejših besedilih
preseneča pomen, ki so ga za srednjeveškega in renesančnega človeka imeli vonji bal-
zamov, mazil, dišečih zelišč, kadila itd., za človeka sedanjosti pa ga imajo kemični vonji.
Spremembe na tem področju so zelo opazne v diahroni perspektivi.

Po zarisu semantične karakteristike osrednjih elementov semantičnega polja percepcije
z vohom preidimo k razmišljanju o zgodovinskem stanju in k poskusu odgovora na vpra-
šanje, kaj je v tej karakteristiki stalna lastnost in kaj rezultat zgodovinskih sprememb.

(Se bo nadaljevalo)

Prevedel

Tone Pretnar

Filozofska fakulteta v Ljubljani